

Dunyodagi eng zamonaviy kutubxonalar va ularning interyer dizayn konsepsiyasini shakllantirishning asosiy tamoyillari

T.Sh.Safiyev

N.I.Xasanova

Toshkent arxitektura-qurilish universiteti

Annotatsiya: Ushbu tezis G'arbning yetakchi mamlakatlari (AQSh, Buyuk Britaniya, Germaniya) milliy va akademik kutubxonalaridagi raqamli transformatsiya jarayonlarini har tomonlama tahlil qilishga bag'ishlangan. Ishda kutubxonalarning an'anaviy funksiyalardan elektron resurslarni boshqarish, raqamli xizmatlarni joriy etish va ma'lumotlarga ochiq kirishni ta'minlashga o'tishidagi asosiy muammolar (masalan, mualliflik huquqi, mablag' yetishmasligi, texnologik infratuzilma) o'rganiladi. Tadqiqotda institutsional hisobotlar, siyosat hujjatlari va xalqaro konferensiya materiallaridan foydalanilgan qiyosiy-tahliliy metodologiya qo'llanilgan. Asosiy xulosalar shuni ko'rsatadiki, G'arb kutubxonalari sun'iy intellekt va blokcheyn kabi ilg'or texnologiyalarni joriy etish orqali xizmat ko'rsatish samaradorligini oshirib, axborotga ochiq kirish siyosatini kengaytirish orqali ilmiy aloqalarni mustahkamlashga intilmoqda. Natijalar kutubxonachilik sohasidagi mutaxassislar va ta'lim siyosatini ishlab chiquvchilar uchun raqamli davrda kutubxonalarni rivojlantirish strategiyalarini belgilashda muhim ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: kutubxona, raqamli transformatsiya, elektron resurs, raqamli xizmat

The most modern libraries in the world and the main principles of forming their interior design concepts

T.Sh.Safiyev

N.I.Khasanova

Tashkent University of Architecture and Civil Engineering

Abstract: This thesis is devoted to a comprehensive analysis of the processes of digital transformation in national and academic libraries of leading Western countries (USA, Great Britain, Germany). The work examines the main problems (for example, copyright, lack of funds, technological infrastructure) in the transition of libraries from traditional functions to managing electronic resources, implementing digital services and ensuring open access to information. The study used a comparative-analytical methodology using institutional reports, policy documents and materials from

international conferences. The main conclusions show that Western libraries are striving to increase the efficiency of service provision by introducing advanced technologies such as artificial intelligence and blockchain, and strengthen scientific ties by expanding the policy of open access to information. The results are important for librarians and education policymakers in defining strategies for developing libraries in the digital era.

Keywords: library, digital transformation, electronic resource, digital service

Kirish

Kutubxonalar bilim va tadqiqot manbalari hisoblanib, talabalar uchun o'rganish va tadqiqot faoliyati uchun imkoniyatlar yaratadi. Akademik kutubxonalar foydalanuvchilarining ehtiyojlarini bilish zarur, toki ular ushbu xizmatlarni o'z foydalanuvchilariga samarali taqdim etishlari va sifat menejmenti orqali ularning qoniqishini oshirishlari mumkin bo'lsin.

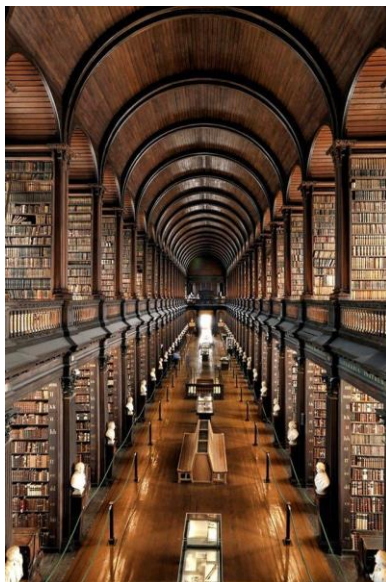
Bundan tashqari, oliy o'quv yurtlaridagi akademik kutubxonalar uchun dizayn standartlari ularning o'rganish va tadqiqotlar uchun mos joylarni taqdim etishdagi rolini oshirishga va universitet muassasasining missiyalariga erishishga qaratilgan. Shuningdek, ular kutubxonalarning ichki makonini dizayn va funksionallik jihatidan doimiy ravishda yaxshilashni, ularning maydoniga mutanosib ravishda, talabalar uchun umumiy ish va o'qish joyi sifatida o'qish va o'rganishga mos bo'lishini maqsad qilganlar. Akademik kutubxonalarda interyer dizaynining roli muhim rol o'ynaydi, chunki u kutubxonaning ichki bo'limlarini o'z funksiyalariga mos ravishda, funksional va estetik dizayn orqali to'g'ri rejalashtiradi, bu esa kutubxona ichki makonining talablariga javob beradi va foydalanuvchilar, talabalar va o'qituvchilarning talablariga mutanosibdir. Interyer dizayni universitetlardagi akademik kutubxonalarning dizayn standartlari asoslariga asoslanadi; akademik kutubxonalarni rejalashtirish, loyihalash va qayta qurish kutubxonadagi foydalanuvchilar ehtiyojlari uchun ko'plab dizayn mezonlarini o'z ichiga oladi. G'arbda allaqachon zamonaviy kutubxonalar namoyon bo'lmoqda. Ayrim shunday zamonaviy kutubxonalarni ko'rsatib boramiz.

1. Trinit Kolleji kutubxonasi:

Dublinda joylashgan Trinit Kolleji Kutubxonasi Irlandiyadagi eng yirik kutubxona hisoblanadi. Uning Uzun Xona (Long Room) deb nomlanuvchi asosiy xonasi 1712-yilda qurilgan va uzunligi 200 futdan (taxminan 61 metrdan) ortiq. Bu zal kutubxonadagi eng qadimiy kitoblarning 200 000 tasini o'z ichiga oladi..

Interyerning asosiy elementi - bu to'q jigarrang yog'och, pol, devor panellari, javonlar va ulkan bochkasimon shift uchun ishlatilgan. Bu issiqlik va boyluk hissini beradi.

Ikki qavatli balandlikdagi galereyali javonlar devorlarni to‘liq qoplagan bo‘lib, ular 200,000 ga yaqin eng qadimiy kitoblarni o‘z ichiga oladi. Bu interyerning asosiy funksional va estetik qismidir.



1-Rasm.Triniti Kolleji kutubxonasi

Yog‘ochdan yasalgan, arkali gumbazli shift xonaga ulug‘vorlik va hajm beradi. Bu 1860-yillarda kitob javonlari uchun joy yaratish maqsadida ko‘tarilgan.

G‘arb dunyosining buyuk faylasuflari, yozuvchilari va kollej bilan bog‘liq shaxslarning marmar byustlari qatori joylashgan. Ular o‘quv va madaniyat muhitini kuchaytiradi.

Interyer dizayn umumiy tushunchasi haqida:

Interyer dizayn - bu binolarning ichki makonini estetik va funksional jihatdan yaxshilash san‘ati va ilmi. U insonlarning o‘z makonida xavfsiz, qulay va yoqimli yashashi, ishlashi yoki dam olishi uchun makonni rejalashtirish, rang sxemalarini tanlash, mebel tanlash, yoritish, materiallar va bezak elementlarini joylashtirishni o‘z ichiga oladi.

Ushbu Uzun Xona interyeri tarixiy, boy va ulug‘vor dizayn namunasi bo‘lib, o‘zining mutanosibligi, yog‘ochning iliqligi va kitoblarning cheksiz qatori bilan o‘ziga xos ta‘sir qoldiradi.

2. Avstriyaning Vena shahridagi Avstriya Milliy Kutubxonasi o‘rta asrlarga borib taqaladi va jami 7 million nusxadagi buyumni o‘z ichiga oladi. Ulkan matnlar to‘plamidan tashqari, ushbu bino beshta muzeyni ham o‘zida saqlaydi, bu uni Avstriyadagi eng yirik kutubxonaga aylantiradi. Zal 1723-1735 yillarda imperator Karl VI buyrug‘i bilan qurilgan.

Qalin, baland marmar yoki marmarga o‘xshash ustunlar rasmda asosan pushti-ochiq jigar rangda oltin bilan qoplangan kapitellar bilan zalni uch qismga ajratadi.

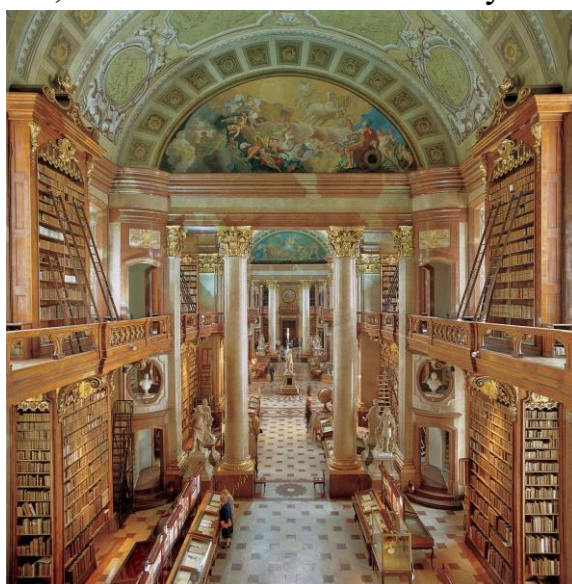
Shiftda, ayniqsa asosiy gumbazda, ajoyib freskalar devorda nam suvoq ustiga chizilgan rasm mavjud. Bu freskalar Barokko san'atiga xos bo'lgan osmoniy manzaralar, allegorik figuralar va dramatik kompozitsiyalarni tasvirlaydi.

Katta kitob javonlari orasida yog'ochdan yasalgan balkonlar, haykallar, byustlar va oltinrang bezaklar hashamatni oshirgan.

Kitoblar ikki qavat balandlikdagi yog'ochdan ishlangan javonlarda saqlanadi, bu esa kutubxonaning monumental va intellektual ahamiyatini ta'kidlaydi. Javonlarga chiqish uchun baland, ko'chma zinapoyalar ishlatilgan.

Shaxmat taxtasiga o'xshash naqshli, rangli tosh plitalardan, marmar terilgan.

Interyer dizayni nafaqat kitoblarni saqlash, balki o'sha davr imperatorligining kuchini, intellektual yutuqlarini va boyligini ko'z-ko'z qilishga qaratilgan. Bu shunchaki kutubxona emas, balki san'at asari va hokimiyat ramzi hisoblanadi.



2-rasm. Avstriyaning Vena shahridagi Avstriya Milliy Kutubxonasi

3. Shtutgardagi Shtutgart shahar kutubxonasi (Stuttgart City Library) 2011-yilda qurilgan bo'lib, bu ro'yxatdagi yangiroq kutubxonalardan biridir. Kutubxonaning zamonaviy texnologiyalari va dizayni \$79 million yevro, ya'ni ulkan \$86 million dollarga tushgan. Kutubxona Mailänder Platz maydonida joylashgan bo'lib, kelgusi yillarda u mashhur mahalla bo'lishi taxmin qilinmoqda.

Dizaynerlik xususiyatlari asosan Monoxrom va Minimalizm dizayn butunlay oq rangda, bu esa makonni nihoyatda yorug', toza va minimalist ko'rsatadi. Kitoblarning rang-barangligi yagona yorqin rang elementini tashkil qiladi.

Kutubxona binosining o'rtasida katta, kvadrat shakldagi ochiq holl mavjud. Bu markaziy bo'shliq bo'ylab qavatlar bir-biriga bog'langan.

Bir nechta qavatlar o'zaro kesishgan to'g'ri chiziqli zinapoyalar tizimi orqali ulanadi. Bu kutubxonaning vertikal ulug'vorligini ta'kidlaydi.



3- rasm. Shtutgardagi Shtutgart shahar kutubxonasi

4. Praga Milliy Kutubxonasi

Praga o'zining go'zal shahar dizayni bilan mashhur, va uning kutubxonasi ham bundan istisno emas. "Radio Praga"ning xabar berishicha, Klementinum yoki Praga Milliy Kutubxonasi Chexiya Respublikasidagi eng yirik kutubxona hisoblanadi.

Ushbu bino 6 million matn va boshqa hujjatlarga ega bo'lib, 1700-yillarning boshlarida Iyezuitlar Universitetining bir qismi sifatida ochilgan, keyinchalik esa mamlakatning rasmiy kutubxonasiga aylangan. Kutubxona Interer dizaynining asosiy jihatlari devorlar bo'ylab ikkilar qavatli, baland, to'q rangli (ehtimol, yong'oq yoki boshqa qimmatbaho yog'och) Barokko uslubidagi kitob javonlari joylashgan.

Javonlarning yuqori qavatiga xavfsiz foydalanish uchun galereya, ayvoncha o'rnatilgan, bu esa zalning ulug'vorligini oshiradi.

Baland ustunlar, o'ymakorlik va detallarga boy bezaklar masalan ustunlar ishlatilgan.



4- rasm. Praga Milliy Kutubxonasi

Shift kamar shaklida bo'lib, butunlay murakkab freskalar bilan qoplangan. Bu Barokko me'morchiligining xarakterli xususiyatidir.

Freskalar ilohiy mavzular, insoniyatning ma'naviy taraqqiyoti yoki fanlar evolyutsiyasi kabi allegorik sahnalarni aks ettirishi mumkin.

Polda diagonallarga joylashtirilgan o'ziga xos geometrik naqshli shaxmat taxtasi uslubidagi parket yoki tosh plitalardan yasalgan qoplama mavjud.

Zal bo‘ylab, ayniqsa, markaziy o‘tish joyida, antik globuslar yer va osmon sharlari va boshqa qiziqarli buyumlar uchun stollar joylashtirilgan.

Xulosa:

Zamonaviy kutubxona interyer dizayni me‘moriy san‘at, funktsionallik va ijtimoiy ehtiyojlarning uyg‘unligini talab qiladi moslashuvchanlik, texnologiyaning integratsiyasi va foydalanuvchi qulayligiga e‘tibor qaratish orqali kutubxona jismoniy joy sifatida o‘z ahamiyatini saqlab qoladi va raqamli davrning murakkab talablariga javob bera oladigan innovatsion, inklyuziv va jamiyatning barcha qatlamlari uchun o‘quv markazi bo‘lib xizmat qiladi.

Ushbu tadqiqot G‘arbiy Yevropa va Shimoliy Amerikadagi yetakchi milliy hamda akademik kutubxonalarining raqamli transformatsiya yo‘nalishlarini, ularning duch kelayotgan muhim muammolarini va erishayotgan yutuqlarini chuqur tahlil qilishga qaratilgan edi. Qo‘llanilgan qiyosiy-tahliliy metodologiya (AQSh, Buyuk Britaniya va Germaniya misolida) quyidagi asosiy xulosalarni shakllantirishga imkon berdi:

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Norchaev, A. H. (2022). Arxitektura va dizayn nazariyasi. Toshkent: O‘zbekiston Milliy universiteti nashriyoti.
2. Panjiev, B. (2020). Interyer dizayn asoslari: Zamonaviy tendensiyalar. Toshkent: O‘qituvchi.
3. Evans, G. (2018). Designing for the modern library: A Guide to Creating User-Centered Spaces. London: Routledge.
4. Hakimov, J. A. (2023). Zamonaviy kutubxonalar: Yoshlarning ma‘naviy-intellektual rivojida ahamiyat.
5. Umarov, I. (2024). Interyerda milliy va zamonaviy elementlarni birlashtirishda zamonaviy yondoshuvlar. Modern Science and Research,
6. Xalilov, A. (2024,). Dunyodagi eng zamonaviy 13 kutubxona haqida bilasizmi? XS.uz rasmiy sayti. Quyidagi manzildan olindi: [<https://xs.uz/uz/post/kitoblar-olamiga-sayohat-dunyodagi-eng-zamonavij-kutubkhonalar>].
7. OCLC Systems & Services. (2023). Future Libraries: International Digital Library Perspectives. Quyidagi manzildan olindi: [<https://share.google/cnjzoxWZDvOSSzD6g>].
8. ArchDaily. (2024). Modern Library Designs: Innovations in Public Space. Quyidagi manzildan olindi: [<https://www.archdaily.com/search/projects/categories/library>].